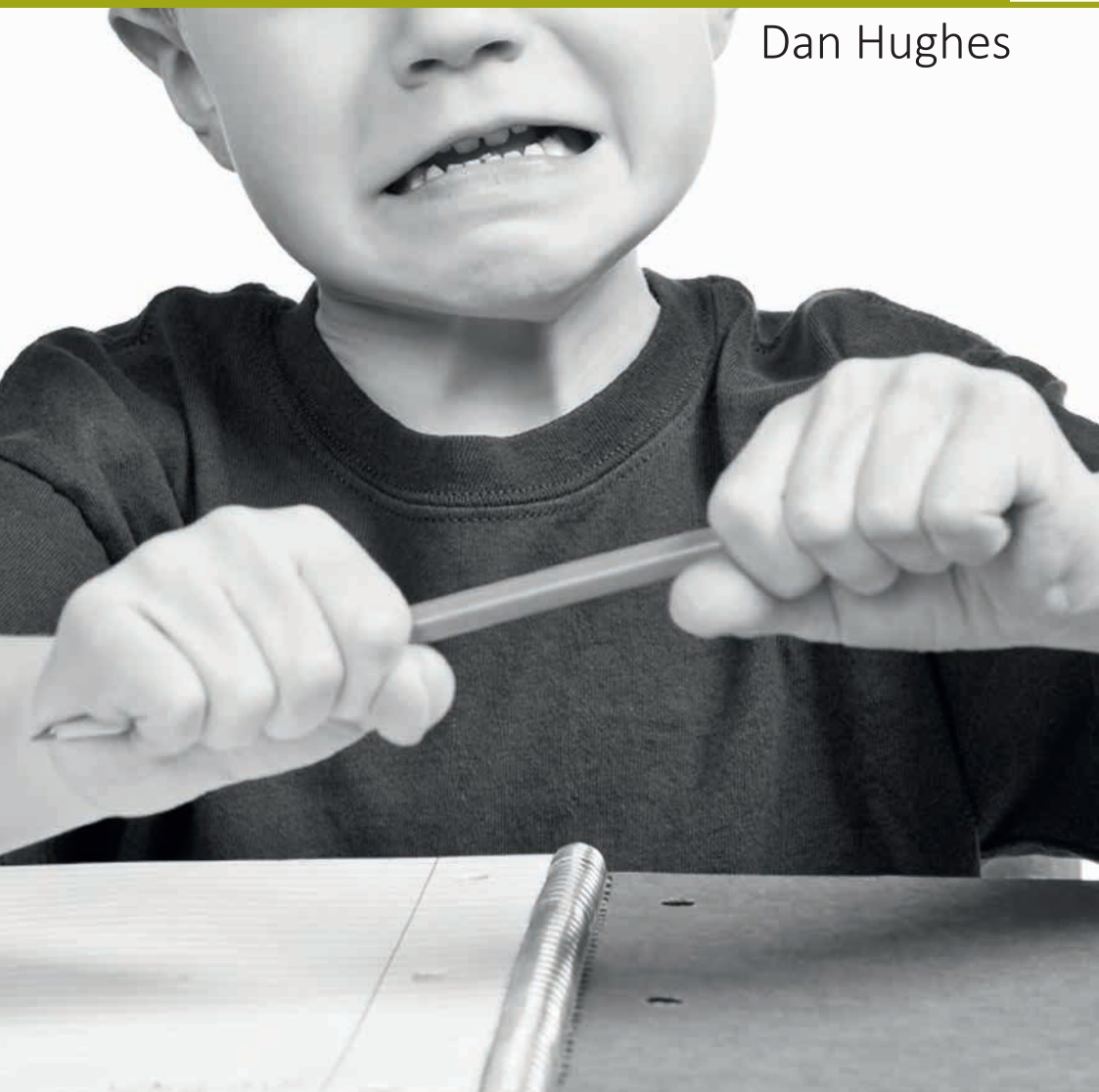

TUNDEELU- JA KÄITUMISHÄIRED

Lastel, keda on väärkoheldud
või hooletusse jäetud

Dan Hughes

LAPSEVANEM LOEB

TUNDEELU- JA KÄITUMISHÄIRED

Lastel, keda on väärkoheldud
või hooletusse jäetud

Dan Hughes

ja

Lorna Miles

Jess ja Paul Gethin

Originaali tiitel: Parenting a child with emotional and behavioural difficulties
Dan Hughes
copyright@Coram BAAF, 2012

Raamatu eesti keelde tõlkimist ja ilmumist toetasid Maris ja Tiit Pruuli

@Tõlge eesti keelde. MTÜ Oma Pere, 2018
Inglise keelest tõlkinud Aet Karolin
Keeletoimetus: Kristi Kallaste
Kujundus: Maite Kotta

ISBN 978-9949-9775-9-8
ISBN 978-9949-7311-0-7 (e-raamat)

www.omapere.ee

Sisukord

Sissejuhatus	8
--------------------	---

1. osa

TUNDEELU- JA KÄITUMISRASKUSTE MÕISTMINE	9
1. Mis on tundeelu- ja käitumiskasvatus?	11
2. Sümptomid, prognoos ja ravi	13
3. Kõige sagedamini esitatavad küsimused.....	18
4. Lastekasvatuse kindlad ülesanded	27
5. Erinevate arenguetappide mõju lapsele	48
6. Haridus ja sotsiaalsus	50
Kokkuvõte.....	51

2. osa

TUNDEELU- JA KÄITUMISRASKUSTEGA LASTE KASVATAMINE	53
Mis tunne see on?	54
Et teada, pead olema seda kogunud	67
Allikad.....	84

Tänuõnad

Täname käsikirjaga tutvumise ja kasulike kommentaaride eest BAAFi¹ koolitajat ja nõustajat Colin Benti ja Florence Merredew'd BAAFi tervisearenduse üksusest.

Autoritest

Dr Dan Hughes on suurema osa oma arstina töötatud aastatest pühendanud laste ja noorukite tõsiste tundeelu- ja käitumisprobleemide ravimisele. Tema ravi on perekeskne, mis tähendab, et lapsevanemad on aktiivselt kaasatud laste ravisse ja tegelevad ka ise oma kiindumuskogemustega. Dr Hughes töötab peamiselt hooldus- ja adoptiivperede laste ning nende hooldajate ja kasuvanematega ning toetub suuresti kiindumus-, intersubjektiivsus- ja traumateooriatele ning teadustöödele. Dan on välja töötanud ravimudeli, mida ta ise nimetab kahehaarmelise arengu psühhoteraapiaks (*Dyadic Developmental Psychotherapy*) ehk kiindumussuhetele keskenduv teraapia (*Attachment Focused Family Therapy*). Dr Hughes on paljude raamatute ja artiklite autor, näiteks „Building the Bonds of Attachment” (2006); „Attachment-Focused Parenting” (2009) ja „Attachment-Focused Family Therapy Workbook” (2011). 2012. aastal ilmus tema luuleraamat „It was that One Moment...” (2012), mis keskendus neile lastele ja peredele, kellega ta on tööd teinud. 2012. aastal ilmus lisaks raamat „Brain-Based Parenting”, mille kaasautoriks oli Jon Baylin ja „Creating Loving Connections”, kaasautoriks Kim Golding.

Praegu tegeleb Dan innukalt oma ravimudeli õpetamisega teistele terapeutidele ja on viimase 15 aasta jooksul viinud läbi kursusi nii Suurbritannias, Ameerika Ühendriikides, Kanadas kui ka teistes riikides. Sellele lisaks juhendab ja konsulteerib dr Hughes meedikuid ning organisatsioone. Ta on loonud sertifitseerimisprogrammi neile terapeutidele, kes on huvitatud oma teadmiste täiendamisest tema loodud ravimudeli alal.

Dhughes202@comcast.net
www.danielhughes.org

¹ Suurbritannia adoptiiv- ja hooldusperede ühing. *Tõlkija märkus.*

Lorna Miles on 25 aastat olnud kasuema ja hooldusvanem. Viimase seitsme aasta jooksul on ta spetsialiseerunud terapeutilisele hooldusele. Sellele lisaks on ta töötanud lastega, kes on hooldusele antud mitmesugustel erinevatel alustel. Lorna on olnud hooldusvanemate koolitaja ja pärast seda, kui BAAF andis 2010. aastal välja tema raamatu „Holding on and Hanging in”, on Lorna korraldanud kursusi kiindumussuhetest. Vt ka www.lornamiles.co.uk

Jess ja Paul Gethin on viie õe ja venna kasuvanemad. Mõistes, kui suuri nõudmisi esitab selliste laste kasvatamine, keda on nende elu alguses traumeeritud, kutsusid nad kohaliku omavalitsusega koostöös ellu adoptiivvanemate tugi-grupi. Jess on saanud lisakoolitust hariduses kunsti ja teraapia rakendamise osas ning ta mõistab, kui suur väärtus on esimestel eluaastatel traumata kogunud ja kiindumusprobleemidega laste toetamisel mängu ja kunstilise tegevuse kaudu. Jessi abikaasa Paul on lapsendamisagentuuri eestkostja.

Raamatusarja toimetaja

Käesoleva raamatusarja toimetaja **Hedi Argent** on BAAFi poolt tunnustatud autor ja toimetaja. Tema raamatud keskenduvad paljudele erinevatele pereeluteemadele; samuti on Hedi kirjutanud mitmeid teejuhte ja ka juturaamatuid väikestele lastele.

Nägemaks sildi taha...

Jackil on õpiraskused ja tal esineb ka teatud ATH ehk aktiivsus- ja tähelepanuhäire jooni ning pole teada, milliseks olukord edaspidi kujuneb...

Bethil ja Maryl on mõlemal diagnoositud üldine arengupeatetus...

Abigaili bioloogiline ema on olnud narkomaan. Pole küll kindlaid tõendeid selle kohta, et Abigail oleks juba emaülas narkootikumidest kahjustada saanud, aga tüdruku uus pere peab leppima teadmise, et tal võib esineda teatud määral arenguhäireid...

Jade'il on raskusi kirjutamise ja arvutamise, aga tänu eripedagoogile on ta selles vallas edusamme teinud...

Tulevased lapsendajad ja hooldusvanemad on sageli silmitsi vajadusega otsustada, kas nad suudavad hoolitseda lapse eest, kelle seisundi kohta pole neil eriti teavet või millega neil pole otsest kogemust olnud. Kerge see pole...

Kas Jacki õpiraskused süvenevad veelgi?

Kas Beth ja Mary suudavad oma arengus eakaaslastele järele jõuda?

Millal on selge, kas sünnijärgse ema narkomaania on Abigailile mõju avaldanud?

Ja kas Jade'il on vaja eripedagoogi abi kuni kooli lõpuni?

Pole sugugi kerge teada, kelle poole usaldusväärse teabe saamiseks pöörduda. Mis on õieti nende diagnooside ja „siltide” taga, mida hooldusele antud lapsed endaga kaasa toovad? Ja milliseks elu nende lastega kujuneb? Kuidas neid lapsi pereeluga toetada?

„Lapsevanem loeb” (*Parenting Matters*) on ainulaadne raamatusari, mille ajendiks on terminid – ja vajadus neid „lahti kodeerida” – uut peret vajavate laste profiilides. Iga raamat sisaldab oma ala asjatundjate teadmisi teatud seisundite kohta, lisaks fakte, tabeleid ja juhiseid. Materjal on esitatud keerutamata ja kergesti mõistetavas vormis. Igas raamatus on lapsendajate ja hooldajate lood, milles kirjeldatakse, mida tähendab ühe või teise häirega lapse kasvatamine. Hooldajad räägivad oma lugusid ausalt ja otse, jagavad kasvatuskogemusi ja pakuvad kasulikke soovitusi. Mõnest juhtumist on rohkem, teisest

jällegi vähem aega möödas. Oluline on meeles pidada, et tänapäevane professionaalne praktika on hoopis midagi muud kui veel aastate eest. Ekspertteabe ja vahetute kogemuste kombinatsioon aitab lugejatel oma arusaamist parandada ja langetada teadmisel põhinevaid otsuseid.

See raamatusari käsitleb suurt hulka terviseseisundeid ja annab lugejale nõu, kust lisainfot hankida. Lugeja leiab iga teema kohta piisavalt põhjaliku tutvustuse ja saab aimu, mida tähendab elu koos „sildistatud” lapsega. Ja mis veelgi tähtsam – käesolev raamatuseeria vaatab sildi taha ja annab peredele kindlust tutvuda põhjalikumalt lapsega, kellest nad muidu oleksid võinud mööda vaadata.

Et olla kursis uue ilmunud kirjandusega ning tutvumaks meie uudiskirjaga, külastage veebilehte: www.baaf.org.uk/bookshop.

Shaila Shah

Käesolev sari koosneb järgmistest raamatutest:

- „Tundeelu- ja käitumishäired”
- „Vaimse tervise häired”

Samas sarjas on inglise keeles ilmunud veelgi raamatuid, mis räägivad erinevatest probleemidest väärkoheldud või hooletusse jäetud laste kasvatamisel. Eesti keeles peaks lähiajal ilmuma ka kolmas trükis.

Sissejuhatus

Käesolev raamat puudutab emotsionaalsete probleemide ja käitumisraskustega ning erivajadustega lapsi, kes on lapsendatud või hooldusele võetud.

Raamatu esimese osa alguses selgitatakse lühidalt tundeelu- ja käitumisraskuste termineid ning sedagi, mida need laste jaoks tähendavad: sümptomid, prognoosid ja ravivõimalused on välja toodud selgelt ja lihtsalt. Peatutakse ka sellel, kuidas tundeelu- ja käitumisraskused lapse arengut mõjutavad, milliseid probleeme võib nende seisundite puhul lastel ette tulla näiteks õppimises ning kust ja kuidas emotsionaalsete probleemide ja käitumisraskustega lastele abi saada.

Raamatu teises osas jutustavad oma lood Lorna Miles ning Jess ja Paul Gethin. Nad jagavad oma kogemusi tundeelu- ja käitumisraskustega laste kasvatamisest ning räägivad, kuidas see nende pere igapäevaelu mõjutanud on.

1. TUNDEELU- JA KÄITUMISRASKUSTE MÕISTMINE

DAN HUGHES

1. Mis on tundeelu- ja käitumisraskused?

Kui last kasvatatakse turvalistes oludes ja tal oma hooldajatega väga lähedane suhe, siis sellise lapse areng kulgeb tõenäoliselt igas aspektis **korrapäraselt**. Tänu sellele kujuneb lapsel koherentne ja integreeritud enesetunnetus, mis aitab tal oma maailma mõista ning teistega asjakohasel, nauditaval ja edukal moel suhelda. Ent kui laps ei koge turvalisust ega rahuldust pakkuvaid suhteid, kujuneb tema areng **korrapäratuks**. See tähendab, et lapse tegutsemine – kas käitumuslik, emotsionaalne, kognitiivne või kõik koos – on üsna tõenäoliselt reguleerimata, impulsiivne, mitteanalüütiline ja kipub kalduma äärmustesse kas jäikuse või kaose suunas.

Kui laps alustab elu keskkonnas, mis ei vasta adekvaatselt tema põhilistele arenguvajadustele, siis on suur risk, et lapsel tekivad märkimisväärsed tundeelu- ja käitumisprobleemid. Suur hulk teadustöid osutavad sellele, et vägi- vald ja hooletusse jätmine muudavad lapse riskialtiks paljudele vaimse tervise häiretele. Nimetagem siin mõningaid:

- ärevus- ja meeleoluhäired;
- aktiivsus- ja tähelepanuhäire (ATH);
- tõrges-trotslik käitumisviis;
- käitumishäire;
- suhtehäire, seal hulgas häirunud kiindumussuhted.

On põhjust uskuda, et kõik need erinevad raskused ja häired peegeldavad korrapära puudumist lapse käitumuslikus, emotsionaalses ning kognitiivses toimimises.

Pole ime, et korrapära puudumine minapildi arenemisel ning sellest tekkivad tundeelu- ja käitumiskasvatusprobleemid sõltuvad väga oluliselt sellest, millised on olnud lapse varajased kiindumussuhted (emotsionaalne side) oma vanemate või hooldajatega. Kui lapse kiindumussuhe on turvaline, siis on tema arenev minapilt integreeritud ja korrapärane. Kui lapse kiindumus on korrapäratu, siis on niisama korrapäratu ka tema arenev minapilt.

Teadustöodes esinev klassifikatsioon „korrapäratu kiindumus” omistatakse suurele hulgale lastele, kes on varajastes kiindumussuhetes kogenud vägivalda või hooletusse jätmist. Varases lapsepõlves kogetud korrapäratud kiindumussuhted on nooruki- ja täiskasvanuea vaimuhaiguste riskifaktoriks. Kiindumuse uurija Sroufe ja tema kolleegid (2005) väidavad, et suurt hulka tundeelu- ja käitumishäireid iseloomustavatest sümptomitest saab seletada korrapära – või integratsiooni – puudumisega lapse emotsionaalses, kognitiivses ja käitumuslikus talituses. Lapsel, keda tema kiindumussuhted väärkohtlevad, hooletusse jäetavad või hülgavad, on kahtlemata väga keeruline luua oma hooldajatega korrapäraseid kiindumusmustreid.